

૧૧.૨ જૈન ધર્મની પાંચ વાર્તાઓ.

૧. ધર્મરુચિ

તાપસપણાની દીક્ષાને ધારણ કરીને રહેલા ધર્મરુચિ મૂળથી રાજપુત્ર છે. જિતશત્રુ રાજા અને ધારણી રાણીના કુલદીપક છે. જિતશત્રુ રાજાને તાપસ દીક્ષા અંગીકાર કરતા જાણી, પુત્ર ધર્મરુચિએ પણ તાપસ સાધુપણું ગ્રહણ કર્યું. તાપસક્રિયાનું આદર્શ પાલન કરી રહેલા ધર્મરુચિએ એકદા અમાવાસ્યાના પૂર્વ દિને "અનાકુદ્ધી" શબ્દ સાંભળ્યો. તાપસપિતાને પૂછ્યું કે, આ અનાકુદ્ધી એટલે શું ?

તાપસપિતા જણાવે છે કે વત્સ ! વનસ્પતિનું છેદન-ભેદન કરવું એ પાપક્રિયા છે. આ અમાવાસ્યા જેવો પર્વદિવસ આવે ત્યારે એ દિવસે પાપકાર્ય ન કરવું તે અનાકુદ્ધી કહેવાય.

ધર્મરુચિ તાપસને વિચાર થયો કે મનુષ્યની જેમ વનસ્પતિ પણ સચિત્ત તો છે જ. તો પછી આવી અનાકુદ્ધી સદા-સર્વદા રહેતી હોય તો કેવું સારું ?

જે તાપસ ચૌદશને દિવસે ઉદ્ધોષણા કરી રહ્યો છે તેને અનાકુદ્ધીના કાયમી હોવાનો શુભવિચાર ન આવ્યો. અરે, જે પિતાએ અનાકુદ્ધીનો અર્થ જણાવી પાપક્રિયાનો નિષેધ સમજાવ્યો તેને અમાવાસ્યા સિવાયના દિવસે પણ વનસ્પતિ છેદન-ભેદનમાં પાપ છે માટે તેનો ત્યાગ કરવો તે ન સમજાયું અને ધર્મરુચિને જ આ વિચાર કેમ સ્ફૂર્યો ? "કારણ કે તે સાધુ હતા.

તે ધર્મરુચિને તપોવન નજીક જૈન સાધુનાં દર્શન થયાં. ધર્મરુચિ પૂછે છે કે, હે સાધુજનો ! શું તમારે આજે અનાકુદ્ધી નથી ? સાધુ કહે, તાપસજી ! અમારે તો જીવનપર્યન્ત અનાકુદ્ધી જ હોય છે, અર્થાત્ સાવધ આચરણનો ત્યાગ જ હોય છે. ધર્મરુચિને થયું કે, અહો ! મેં પણ આવું આચરણ પૂર્વે કરેલું છે. જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થતાં પૂર્વે પાળેલું સાધુજીવન યાદ આવી ગયું. એ પણ યાદ આવ્યું કે, પૂર્વે મેં સર્વે વનસ્પતિ જીવોને અભયદાન આપેલું હતું માટે જ આ ભવે પણ મને યાવજીવ-અનાકુદ્ધી પાલનની ઈચ્છા જાગી.

અને પૂર્વના મુનિરાજ બન્યા વર્તમાન પ્રત્યેક-બુદ્ધ.

ધર્મરુચિ પ્રત્યેક-બુદ્ધ બની ગયા. ભાગવતી દીક્ષા ધારણ કરી. અનેકને કંકાદિ ભક્ષણ ન કરવા પરચક્રખાણ કરાવ્યાં. આ પ્રત્યેક-બુદ્ધપણાની જો કોઈ જડ હોય તો તે એક જ-

"કારણ કે તે સાધુ હતા."

એક વખત વનરુપતિજીવોને આપેલ અભયદાન તેના આત્મપ્રદેશમાં જે ભાવોનું સ્થાપન કરી ગયાં તે જ ભાવોએ આ ભવમાં પણ તેને સાવદ્ર-વૃત્તિની નીવર્તવા પ્રેરણા આપી અને એ જ ભાવોએ તેના મુનિજીવનને સ્મરણપટ્ટ પર લાવી બનાવી દીધા પ્રત્યેક-બુદ્ધ.

૨ કુર્માપુત્ર

કોઈ શ્રાવક ઘરમાં વસવા છતાં જો નિસ્પૃહ શિરોમણી થઈ વર્તે તો કુર્માપુત્રની જેમ ઘરમાં પણ નિર્મળ એવા કેવળજ્ઞાનને પામે.

આ અર્થને પ્રસ્ફુટ કરતો શ્લોક વાંચતા જ ઝબકારો થયો. આ કુર્માપુત્ર કોણ છે ? ઘેર બેઠાં કેવળજ્ઞાન થયું કઈ રીતે ? એમના જીવનમાં આ ચમત્કાર સર્જાયો ક્યાંથી ?

એક જ ઉત્તર - "કારણ કે તે સાધુ હતા."

યૌવનવયમાં ઘણી સ્ત્રીઓ ઈચ્છતો હોવા છતાં સ્ત્રીથી વિરક્ત એવો આ કુર્માપુત્ર છે. કોઈ મુનિના મુખથી ફક્ત સિદ્ધાંતપાઠ સાંભળવાથી તેમને કેવળી બનવાનું નિમિત્ત મળી ગયું. શું આ આશ્ચર્ય નથી ? યૌવનવયે સ્વૈચ્છિક સમર્પિત સ્ત્રીથી વિરક્ત રહેવું અને કેવળ શાસ્ત્ર-વચનરૂપ મૂળપાઠનું શ્રવણ જ તેને કેવળી બનાવવાની સીડી બની જાય એ વાત કંઈ નાની સૂની છે ? આ અભૂતપૂર્વ ઘટના બની કઈ રીતે ? "કારણ કે તે સાધુ હતા."

દુર્ગમપુરમાં દ્રોણ નામક રાજા- દુર્માદેવી રાણીને દુર્લભકુમાર નામે પુત્ર હતો. નગરના ઉદ્યાનમાં સમવસરેલ કેવલીના મુખેથી ત્યાં વસતી ભદ્રમુખી યક્ષિણીએ જાણ્યું કે આ દુર્લભકુમાર તેના પૂર્વભવનો સ્વામી છે, ત્યારે દુર્લભકુમારને લઈને પોતાના ભવનમાં ગઈ. દુર્લભકુમારને પણ જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થતાં બંને પરસ્પર પ્રીતિવાળા થયાં. પણ યક્ષિણીએ કુમારનું આયુષ્ય અલ્પ છે તેમ જાણીને કુમારને વનમાં કેવળી પાસે મૂકી દીધો. કેવળી ભગવંતની વાણી શ્રવણ કરતાં તે કુમારને સમકિત પ્રાપ્ત થયું. દીક્ષા લીધી. ત્યાંથી ચ્યવી મહાશુક દેવલોકે દેવતા થયા.

આ હતો કુર્માપુત્રનો પૂર્વભવ. સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કરેલ કુમાર પૂર્વભવે શુદ્ધ ચારિત્રની પરિપાલના કરીને આવેલા. તેમણે સમજણપૂર્વક પાળેલ ચરિત્ર સ્ત્રીના રાગથી કે વિષયથી વિરક્ત બનાવનાર થયું અને શુદ્ધ સમ્યક્ત્વે તેને મોક્ષમાર્ગના પ્રબળ પુરુષાર્થી બનાવી દીધા.

દેવલોકથી ચ્યવીને આ કુમાર રાજગૃહી નગરીમાં મહાન્દ્ર રાજાની કર્મા નામની રાણીના ઉદરે પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયા. તેનું નામ તો ધર્મદેવ પાડેલું હતું પણ બધા જ તેને કુર્માપુત્ર કહેતા હતા.

આ કુર્માપુત્રએ એક વખત મુનિને સિદ્ધાંતપાઠ કરતા સાંભળ્યા. આ પાઠ સાંભળતા તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. પૂર્વનું શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ યુક્ત સાધુપણું નજરે નિહાળતા, ચારિત્રવાસિત આત્મા જાગૃત થઈ ગયો. શુકલધ્યાનની ધારાએ કુર્માપુત્રને ઘેર બેઠા બેઠા જ ભાવચારિત્ર સ્પર્શી ગયું અને આ ભાવચારિત્રની સ્પર્શનાએ તેને બનાવી દીધા કુર્માપુત્ર કેવલી.

એટલું જ નહીં પણ ચાર દીક્ષિત થયેલા મુનિરાજો પણ જ્યારે કુર્માપુત્ર કેવલી સમીપે આવ્યા અને મૌન ધારીને રહ્યા ત્યારે કુર્માપુત્ર કેવલીએ વર્ણવેલ ચારેના પૂર્વભવના સાધુ-સ્વરૂપને સાંભળીને તે ચાર મુનિરાજો કેવલી થયા.

ભાવદીક્ષિત એવા કુર્માપુત્ર કેવલીએ પણ દ્રવ્યવેશને ગ્રહણ કરી- કેશનો લોચ કરી અનેક જીવોને બોધ આપ્યો. પણ આ બધાંની પશ્ચાદ્ ભૂ િ એમકામાં પડેલું જો કોઈ તત્ત્વ હોય તો એક જ- "કારણ કે તે સાધુ હતા."

૩. સુંદરી

આપણી એક અભિનવ ચિંતનયાત્રા ચાલી રહી છે, તેમાં મહાસત્ત્વશાળી નરરત્નો જ નહીં. મહાસતીરૂપ આર્યા કે નારીરત્નોની ઝાંખી પણ કરી લઈએ. "કારણ કે તે સાધુ હતા." માઈલસ્ટોનનું ત્રીજું નામ છે. "સુંદરી."

ચક્રવર્તી જેવો રાજવી જેની સાથે પરણવાના કોડ માંડી બેઠો છે, છતાં જેને આવા સ્વરૂપવાન રાજવીનો મોહ નથી, તેના છ ખંડના રાજ્યની જેને સ્પૃહા નથી, ૯૬ કરોડ પાયદળની જેને તમા નથી. આ સર્વે ઋદ્ધિ-સિદ્ધિ જેને હીણ સમાન ભાસે છે, એવી આ સુંદરીના અદ્ભુત પાત્રમાં ઝળકતો વૈરાગ્ય જોઈને થાય કે આ નારીરત્નમાં આવો ઉચ્ચત્તમ ભાવ આવ્યો ક્યાંથી ?

અરે ! ચારિત્રપ્રાપ્તિ માટેનો તેણીનો પુરુષાર્થ તો જુઓ !

સુંદરીના રૂપમાં દીવાનો બનેલ ચક્રવર્તી ૬૪,૦૦૦ કન્યાને પામ્યા પછી પણ સુંદરી સાથે વિવાહના ભાવોને મનોભવનમાં ધરીને બેઠો છે ત્યારે આ તરફ સુંદરી આયંબિલનો તપ આદરીને બેઠી છે. તે આયંબિલ તપ પણ એક દિવસ- એક અઠવાડિયું- એક મા કે એક વર્ષ નહીં, પૂરાં સાઈઠ હજાર વર્ષ સુધી. સાઈઠ-સાઈઠ હજાર વર્ષનો તપ પણ શેના માટે ? મારા રૂપ અને યૌવનનો મોહ ચક્રવર્તીને છે માટે ચારિત્ર લેવા રજા નથી આપતો ને ? તો ખત્મ કરી દો આ રૂપ-યૌવનને. ચારિત્રના માર્ગે વિધનરૂપ બનતું શરીર ન જોઈએ. ન જોઈએ આ રૂપ, જે મને સંયમ અંગિકાર કરવામાં બાધારૂપ બની જાય છે.

ક્યાંથી આવ્યા આ પરિણામ કે જે સ્ત્રીને રાજસુખ-વૈભવ-લક્ષ્મી-ભોગ-વિલાસ-રિદ્ધિ અને ખુદ પોતાના શરીરની સ્પૃહાનો પણ ત્યાગ કરાવી દે ? બસ એક જ કારણ - "કારણ કે તે સાધુ હતા."

પૂર્વે પાંચમાં ભવમાં ગુણાકર નામે શ્રેષ્ઠીપુત્ર છે. તે ભવમાં ઉગ્ર તપસ્વી એવા ગુણાકર મુનિની

નિર્મળ વૈયાવચ્ચ કરીને પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરેલી. સુંદર ચારિત્રપાલન કરીને અચ્યુત દેવલોકે ગયા. ત્યાંથી વજ્રસેન તીર્થકરના પુત્રરત્નપણાને પામ્યા. 'મહાપીઠ' નામક આ પુત્રે પણ દીક્ષા ગ્રહણ કરી. મહાપીઠના ભવમાં કરેલ અદ્ભૂત તપશ્ચર્યાથી તપના અંતરાયકર્મોને ખપાવતા સુંદરીના ભવમાં પણ ૬૦ હજાર વર્ષ સુધી આયંબિલ કરવાનું સામર્થ્ય ઉત્પન્ન થયું અને આ સાધુજીવનની જે સુવિશુદ્ધ આરાધના કરી તે એક વખતનું સાધુપણું જ આ નારી રત્ન માટે મોક્ષનગરીનો પથપ્રદર્શક માઈલસ્ટોન બની ગયો.

આ હતી જિનશાસનની યાદગાર તવારીખ સમી મોક્ષમાર્ગની પ્રબળ પુરુષાર્થી આર્યારત્ન-પણ આપણી ચિંતનયાત્રાનો એક માત્ર મુદ્દે જે તેને પ્રાગૈતિહાસિક કાળની પ્રતિભા બનાવી ગયો તે એ જ કે- ચારિત્રનો આવો દૃઢ રાગ અને સંસારની સંપૂર્ણ વિરક્તિનું જો કોઈ કારણ હોય તો પૂર્વે પાળેલું સાધુપણું.

૪ સતી સીતા

લોક સમક્ષ અગ્નિપરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થયેલા, મહાસતીનું બિરૂદ પામેલા (સીતા) જેને ફક્ત રામ કે લક્ષ્મણ જ નહીં પણ સમગ્ર પ્રજાજન જાતોજાત લેવા માટે આવ્યા હતા. જેના બંને પુત્રો લવ અને કુશે પણ યુદ્ધમાં જબરદસ્ત વિજય મેળવેલો છે, તેનો પણ હર્ષ છે. તે હવે અયોધ્યાની મહારાણી બનનાર છે અને લવ-કુશના વિજયીપાણથી તે રાજમાતા પણ છે. બધાં જ દુઃખો દૂર થયા છે. સુખના સૂરજ ઊગ્યા છે.

પણ-પણ સીતા સતીને આ ક્ષાયોપશમિક સુખના સૂરજના કિરણે દુનિયા જોવી નથી. હવે તેને રાજમાતા કે રાજરાણી થવું નથી. બસ ચાર જ્ઞાનધારી શીલચંદ્રસૂરિની દેશના સાંભળી, વિશેષે ધર્મકાર્યમાં પ્રવર્તતી એવી તેણે કાળક્રમે દીક્ષા લીધી. પરંપરાએ મોક્ષને પણ પામશે, શાશ્વત સુખમાં મહાલશે.

આ મહાસતીના પ્રસિદ્ધ ચરિત્રની વાતો નો આબાલ-ગોપાલ પ્રસિદ્ધ છે. અપ્રસિદ્ધ હોય તો એક જ વાત- જ્યારે સુખનાં શમણાં સાચાં પડ્યાં, જ્યારે કલંક રહિતતા સાબિત થઈ, જ્યારે જીવનના કષ્ટમય કંટકોને સ્થાને ફૂલોનાં બિછાનાં પથરાયાં ત્યારે તેવા અનેરા અવસરે જ આ સંસારનો ત્યાગ અને સંયમના સ્વીકારમાં નિમિત્ત શું હતું ? બસ, એક જ નિમિત્ત- "કારણ કે તે સાધુ હતા."

પૂર્વભવમાં મિલાણીની નગરીમાં શ્રીભૂતિ પુરોહિતની વેગવતી નામે પુત્રી છે. દીક્ષા ગ્રહણ કરી, તીવ્ર તપશ્ચર્યા કરી, પોતાના દુષ્કૃત્યની નિંદા કરી સ્વર્ગે ગઈ. આ ભવે જનક રાજની પુત્રી થઈ છે.

આ પૂર્વભવના સાધુપણના સંસ્કાર એ જ ચારિત્રપ્રાપ્તિનું નિમિત્ત. પૂર્વે સાધુને ખોટું કલંક આપ્યું- તે આ ભવે તેના માટે કલંક અપાવનાર બન્યું. અને એ જ કલંકકથાનું કારણ જ્યારે

શીલચંદ્રસૂરિએ જણાવ્યું ત્યારે પૂર્વભવે લીધેલ સાધુપણું આ ભવમાં સાધુપણું આપનાર બની ગયું.

શોકાતુર બની અશ્રુભીના ચહેરે નગર બહાર વનમાં મૂકાયેલ સીતાને એ જ રામે જ્યારે નગરપ્રવેશ કરાવી તેનું સતીપણું લોકસન્મુખ જાહેર કર્યું, લોકો હર્ષનાદથી વધાવતા તેની મહારાણીને નગરમાં લઈ જવા ઉતાવળા બન્યા ત્યારે હર્ષના કોઈ આવેગ કે ઉન્માદને બદલે સતી સીતા ચારિત્રના રંગે રંગાયેલા જોવા મળ્યાં. પણ કેમ ? શા કારણે ? કારણ કે તે (પૂર્વે) સાધુ હતા.

પૂર્વે વેગવતીના ભવમાં પાળેલા સંયમનો સંસ્પર્શ વિનેતા બન્યો અને રાજપાટ, પુત્ર-પરિવાર, સ્નેહી સ્વજનોનો સ્પર્શ ચલાયમાન કરી ન શક્યો- કારણ કે તે સાધુ હતા. આ જ સાધુપણાને તેને અચ્યુત લોકનું ઈન્દ્રપણું આપ્યું. આ જ સાધુપણું તેને પરંપરાએ મોક્ષ પણ અપાવનાર થશે.

૫ .સુભદ્રા

વિંધ્યાચળ પર્વતની સમીપે વેભેલ નામક સન્નિવેશમાં સોમા નામક રૂપવતી બ્રાહ્મણી સ્ત્રી છે. રાષ્ટ્રકુટ નામના બ્રાહ્મણને પરણેલી છે. બત્રીશ પુત્ર-પુત્રીથી વ્યથીત આ સ્ત્રીને સાધ્વીને વહોરાવતી વેળા જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. પૂર્વભવ જોયો, વૈરાગ્ય પામી, દીક્ષા લીધી, અનશન કર્યું, દેવ થઈ, મહાવિદેહે જઈ મોક્ષને પામશે.

આ છે જ્ઞાત કથા. બધા જ દીક્ષા લે- પાળે પણ ખરા- કદાચ મોક્ષે પણ જાય એમાં જવાઈ શી છે ? એવું ક્યું અજ્ઞાત વિષયવસ્તુ આ કથામાં પડેલું છે જે સોમા બ્રાહ્મણીને મોક્ષે લઈ ગયું ? "કારણ કે તે સાધુ (સાધ્વી) હતા."

મોક્ષપ્રાપ્તિમાં નિમિત્ત બન્યું સોમા સાધ્વીપણું, પણ સોમાને સાધ્વી બનાવનાર એવો તેનો પૂર્વભવ ક્યો હતો ?

વારાણસી નગરીમાં સુભદ્રા સાર્થવાહની પત્ની હતી. પુત્રના અભાવથી પીડાતી તે સ્ત્રીએ સાધ્વીજીના ઉપદેશથી દીક્ષા લીધી. સ્વાધ્યાયમાં તત્પર અને સુંદર ચારિત્રપાલન કરતી હોવા છતાં અપત્યમોહમાં ગળાડૂબ એવી તે સુભદ્રાને વૃદ્ધા સાધ્વીની અનેક સજાવટ નિષ્ફળ નીવડી. છેવટે પાશ્વિક અનશન કરી પ્રથમ સ્વર્ગે દેવી થઈ. પરમાત્મા મહાવીરને વાંદવા આવી ત્યારે પણ પૂર્વભવનાં બંને અભ્યાસ આ ભવે પ્રગટ થયા.

સાધ્વીપણાના અભ્યાસે ભગવંત મહાવીરની ભક્તિ પણ અદ્ભૂત હતી અને બાળકના રાગને લીધે નાટ્ય કરતી વખતે પણ ઘણાં બાળકોને વિકુર્વિને જ ભક્તિનૃત્ય કરતી. આ બહુપુત્રિકા દેવીને જોઈને ગૌતમસ્વામીને પ્રશ્ન થયો કે, હે ભગવન્ ! આમ કેમ ? પરમાત્માએ મિષ્ટ વાણીથી સમગ્ર પૂર્વભવ જાણાવી કહ્યું કે, આ દેવી હવે સોના બ્રાહ્મણી થશે. ત્યાં તેને પ્રતિવર્ષ પુત્ર-પુત્રીનું જોડલું જન્મશે. એવું સોળ વર્ષ ચાલશે અને ૩૨ પુત્ર-પુત્રીની માતા થશે. સંતાનોના પ્રભાવે દુઃખી થયેલી સોમા પૂર્વભવનું સ્મરણ થતાં દીક્ષા ગ્રહણ કરશે. પોતાના વિરાધક ભાવોની આલોચના કરી તૃતીય

ભવે મહાવિદેહે મોક્ષમાં જશે.

આ હતી તેની મોક્ષયાત્રા. મોક્ષયાત્રામાં નિમિત્ત હતો તેનો દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય. દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્યમાં નિમિત્ત હતું તેનું બહુ સંતાનપણું- બહુ સંતાનપણામાં નિમિત્ત હતો તેનો મોહગર્ભિત વૈરાગ્ય.

મોહગર્ભિત અને દુઃખગર્ભિત વૈરાગ્ય જ તેના માટે જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય બન્યો. અને જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય અર્પી ગયો તેને મોક્ષમહેલનું ચિર સ્થાપિત્વ. પણ બધાનાં મૂળમાં અજ્ઞાત કથાના વિષયવસ્તુનો નિષ્કર્ષ જોવો હોય તો આ લેખમાળાનું મૂળ શીર્ષક જ યાદ કરવું પડે.-
"કારણ કે તે સાધુ હતા."